

Мамашарип кызы Б., Пратова А.К.

**ҮЙ-БҮЛӨ УКУГУНУН БАШКА УКУК СИСТЕМАЛАРЫНЫН ИЧИНДЕГИ ОРДУ
ЖАНА РОЛУ, ЖАРАНДЫК УКУКТУН БИР ТАРМАГЫ КАТАРЫ**

Мамашарип кызы Б., Пратова А.К.

**РОЛЬ И МЕСТО СЕМЕЙНОГО ПРАВА В СИСТЕМЕ ПРАВ, КАК ОДНОЙ ИЗ
ОТРАСЛИ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА**

Mamascharip kyzy B., A.K.Pratova

THE PLACE AND ROLE OF FAMILY LAW AS A BRANCH OF CIRIL RIGHTS

УДК: 347.1+347.6

Бул макалада автор тарабынан үй-бүлө укугунун Кыргыз Республикасынын укук системаларынын ичиндеги орду жана ролу, ошондой эле үй-бүлө укугу жарандык укуктун бир бөлүгү катары жөнгө салуучу мамилелери каралган.

Негизги сөздөр: Конституция, мамлекет, үй-бүлө, мамилелер, укук, милдет, коомдук, жубайлар, балдар.

В статье автором рассматривается место и роль семейного права Кыргызской Республики. А также рассматривается отрасль гражданского права, регулируемая правовыми отношениями.

Ключевые слова: Конституция, государство, семья, отношения, права, обязанность, общественный, супруги, дети.

Кыргыз Республикасынын укук системасы укук тармактарын бириктирген ар кандай укук нормалардын жыйындысын өз ичине камтыйт. Ар бир укуктук тармак өздөрүнүн жол жоболорунун жана ыкмаларынын жардамы менен бир өңчөй коомдук мамилелерди жөнгө салат. Үй-бүлө укугун башка укук тармактарынан айырмалоо үчүн жана үй-бүлө укугун өзүнчө укуктук тармак катары бөлүп кароо үчүн предметтин укуктук жөнгө салынышын жана жөнгө салуунун ыкмаларын ачып көрсөтүү зарыл. Үй-бүлө укугу - укук тармак катары предмети жана жөнгө салуунун ыкмалары менен мүнөздөлөт.

Үй-бүлө укугу коомдук мамиленин белгилүү бир түрүн – никелешүүнүн негизинде келип чыккан үй-бүлөлүк мамилелерди, кандык тууганчылыкты, асырап алууну, балдарды үй-бүлөдө тарбиялоону жөнгө салат.

Биздин Конституциябызда айтылгандай **үй-бүлө**-коомдун алгачкы уюткусу. Үй-бүлө аталык, энелик, балалык бүткүл коомдун өзгөчө камкордугунун жана айрыкча мамлекеттин коргоосунун жүйөөсү. Мамлекет жарандарды үй-бүлөлүк турмушка жубайлыкка жана энеликке даярдоону камсыз кылат.¹

Үй-бүлө туруктуу түзүлүш катары пайда болот да өз курамына нике, туугандык же багып алуу жагынан байланышы бар адамдарды камтыйт. Бирок түзүлүш боюнча үй бүлөлөр ар башка элдерде гана эмес, бир эле улуттун ичинде да айырмаланат. Үй-бүлөнүн эң эле кеңири тараган түрү - ата-эне жана балдардан турган өзөк (**нуклеардык**) үй-бүлө. (*Моногамия – бир эркектин бир аял менен никеге туруусу*). Бирок бардык эле жубайлар балалуу болбогондуктан, үй-

бүлөлөрүнүн түзүлүшү да ар башкача болот. Көп өлкөлөрдө ата-энесинин бирөө гана бар үй-бүлөлөр арбын кездешет. Атүгүл адамдар чоңураак үй-бүлө болуп биригиши үчүн экономикалык жана социалдык кысым жасаган өлкөлөр да бар. Ошол эле учурда көпчүлүк коомдордо жалгыз-жарым үй-бүлөлөр моралдык да, экономикалык жактан да колдоого татыктуу, эгер каражаты жетишсе алар о.э. бөлөк болуп жашаганга укуктуу деп эсептелет.

Араб эмираттары сыяктуу өлкөлөрдүн мыйзамында эркектердин бир эле мезгилде бир нече аялдуу болушуна (*полигамияга*) уруксат берилет. Кыргызстанда буга жол берилбейт. Ал эми тескерисинче Түштүк Индия менен Тибеттин кээ бир жерлеринде мурда кезиккендей бир аялдын бир нече күйөөлүү болушуна (*полиандрияга*) жол берген коомдор абдан сейрек учурайт. Бирок мындай учурлардын баарында диний ишенимдин эрежелерин күндөш аял же эркектердин укуктары корголушун талап кылынат.

Нуклеардыктан тышкары уул-келин, кыз-күйөө, неберелери кошо камтыган чоң үй-бүлөлөр болот. Мунун айрыкча үй-бүлөлүк мамилелерди башка социалдык байланыштардан алда канча өйдө койгон элдер үчүн мааниси абдан зор. Үй-бүлөнүн мындай түрү Батыш өлкөлөрүндө абдан сейрек кездешсе да, Борбордук Азияда өтө кеңири таралган. Батыштагы айрым өлкөлөрдө балдар финансы (акча каражаты) жагынан өз ата-энелеринен эрте көз карандысыз болуп, ошондой эле үйүнөн алыс жерлерде жогорку билим алып же иштеп жүргөн жаштар көп кездешкендиктен, чоң үй-бүлөлөрдүн мүчөлөрүнүн ортосундагы алака (мамиле, карым-катнаш) начарлап же такыр эле жоюулуп кеткен. Ал эми Борбор Азиядагы түпкүлүктүү элдин көпчүлүгүндө үй-бүлө негизинен чоң бойдон калып, иерархиялык түзүлүшүн да сактап келет. Мисалы, эркектердин улуусу башкарат, ж.б.

Орус юристи В.А.Рясенцев үй-бүлө түшүнүгүн экиге бөлгөн: **социалдык (жалпы)** жана **юрдикалык (атайын)**.

Социалдык маанисинде үй-бүлө бул «никеге негизделип тууганчылык, баланы үй-бүлөдө тарбиялоого кабыл алуу, жашоонун жалпылыгын мүнөздөгөн, бир кызыкчылыктагы, өз ара сарамжалдашуучу адамдардын биригүүсү». Ал эми **юрдикалык** мааниде **үй-бүлө** – бул «никенин негизинде пайда болгон укук жана милдеттери байланышкан,

¹ Кыргыз Республика Конституцисы. Б. 2010. 27-июнь.

тууганчылыктын, бала багып алуу же баланы тарбиялоого кабыл алуунун башка формасына жана үй-бүлөнүн бекемделишине жана өсүшүнө жардамдашкан адамдардын чөйрөсү»².

Үй бүлө инсандык, коомдук жана экономикалык функцияларды да аткарат. Үй-бүлөнүн инсандык функциясы эркек менен аялдын интимдик (жыныстык) карым катнашын нике аркылуу мыйзамдаштырууда турат. Үй-бүлөнүн негизги функциясы үй-бүлө мүчөлөрү баш калкалап, өздөрүн тынч сезе турган үй-жай куруу. Муну кандайдыр бир деңгээлде үй-бүлөнүн экономикалык функциясы десек да болот. Ушул сыяктуу дагы бир маанилүү функциялардын бири – тукум улоо. Сүт эмүүчүлөрдүн ичинен адам баласы эң эле алсыз, кароого да өтө муктаж болот. Балдарды бой тартканга чейин ичинтип кийинтүү эле эмес, андан да маанилүүсү - ар тараптуу билим берүү талап кылынат.

Кыргызстан элинин Демократиялык Кодексинде чыныгы демократиялык мамилелер үй-бүлөдөн башталат жана демократиялуулук муундардын байланышын чындайт. Дени сак үй-бүлө жарандык коомдун эң баалуу бөлүкчөсү жана суверендүү мамлекеттин руханий негизин билдирет,³ – деп айтылган.

Үй-бүлөлүк мамиле адам баласынын жашоосундагы бирден бир эң маанилүү талаптарынын бири. Үй бүлөлүк мамилелер маанилүүлүгү боюнча бир гана моралдык, диний жана салтык нормалар менен жөнгө салынбастан, «никенин негизинде пайда болгон» коомдук мамилелердин бир түрү. Азыркы учурдагы үй-бүлө укугун өнүктүрүүнүн актуалдуу көйгөйлөрү болуп кыргыз республикасындагы укук системасында анын ордун аныктоо. Бул маселени чечүү аракетин илимде карама каршы көз карашты жаратты. Биринчи көз караштагы тараптар үй-бүлө укугу өзүнүн спецификасына ээ болгон өз алдынча укук тармак катары карашат (Нечаева А.М., Пчельнищева Л.М. ж.б.). Экинчи көз караштагы тараптардын пикири боюнча үй-бүлө укугу жарандык укуктун бир тармагы, өздүк мүлктүк эмес жана мүлктүк мамилелерди жөнгө салат, бирок чакан субъектилердин ортосундагы (Антокольская М.В, Калпин А.Г.).

Үй бүлө укугунда жарандык укуктун түшүнүгү кеңири колдонулат: Мисалы,

- укук жөндөмдүүлүк, анын мазмуну;

- аракет жөндөмдүүлүк, ошондой эле жашы жетпегендердин аракет жөндөмдүүлүгү;

- жарандардын ысымы;

- жарандардын жашаган жери;

- жубайлардын жалпы мүлкү ж.б.

Үй-бүлө мамилелери башка ар түрдүү коомдук мамилелерден формалдык белгилери боюнча бөлүнөт: жубайлардын ортосунда пайда болуусу зарыл, ата-энелердин жана балдардын ортосунда (асырап алуучулар менен асырандылардын ортосунда), башка туугандардын же башкалардын ортосунда

(башка учурларда жана үй-бүлө мыйзамында каралган учурларда). Жарандык – укуктук институт камкорчу жана көзөмөлчүлүк боюнча базалык ченемдерди камтыйт. Мындан сырткары жарандык кодексинде жубайлардын жалпы мүлктөрү, жубайлардын ар биринин мүлктөрү, жалпы мүлктөрүн бөлүштүрүү, жубайлардын мүлкүнүн келишимдик режими жөнүндө эрежелер камтылган. Жарандык мыйзам үй-бүлө мыйзамы жөнгө сала албаган үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосундагы мүлктүк жана өздүк мүлктүк эмес мамилелерин жөнгө салууда колдонулат. Укуктук адабияттарда авторлордун көпчүлүгү, үй-бүлө укугунда башкы орунду өздүк мүлктүк эмес мамилелер ээлейт ошондуктан, үй-бүлө мүчөлөрүнүн ортосундагы мүлктүк мамилелер өзүнүн туруктуу белгилерин жоготот.

Кыргыз Республикасынын үй-бүлө кодексинде жубайлардын мүлкүнүн режимдеринин камтылышы үй-бүлө укугундагы диспозитивдик норманын жайылтылышын күбөлөндүрөт, башкача айтканда жубайлар өздөрүнүн укуктарын өздөрүнүн талдоосу менен эркин тандашат. Бул жагдай императивдик ыкманы сактоо менен үй-бүлөлүк мамилелерди диспозитивдик ыкмада жөнгө салууну аныктоого жол берет. Бул жарандык укуктун да диспозитивдик-императивдик ыкмалары болуп саналат. Сөзүмдүн акырында айтарым үй-бүлө укугу жарандык укуктун бир тармагы катары ички тармактык спецификалык маанилүү мамилелерди жөнгө салуучу укук тармак.

Укуктук ченемдик актылар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 05.05.1993. (өзг. жана тол. менен 27.07.2010.) [электрондук ресурс] www.toktom.kg

2. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси. 1- Б. 1-июня 1996. Нормативные акты Кыргызской Республики. - Б., 2000. (изм доп. 14-марта 2014. №49) [электронный ресурс] www.toktom.kg

3. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси. 2-Б. 1-март 1998. Нормативные акты Кыргызской Республики.- Б., 2000. (изм. Доп. 10 июня 2011. №35,25 февраля 2013 г. №32, 14-марта 2014. №49). [электронный ресурс] www.toktom.kg

4. Гражданский процессуальный кодекс Кыргызской Республики от 1 января 2000 года. (изм. доп. 14-марта 2014-года №48) [электронный ресурс] www.toktom.kg.

5. Комментарий к Гражданскому кодексу Кыргызской Республики. Б., 2005. [электронный ресурс] www.toktom.kg

6. Семейный кодекс Кыргызской Республики. Б., 2003. [электронный ресурс] www.toktom.kg

Адабияттар:

1. Нечаева А.М. Семейное право: актуальные проблемы теории и практики.- М.: Юрайт-Издат, 2007.
2. Антокольская М.В. Место семейного права в системе отраслей част.права. Государство и право. 2005. №6.
3. Белова Е. О договорном режиме: Как разделить имущество между супругами Ваше право: Юрид. газета. – 2004. - №8. – С.15.
4. Антокольская М.В. Семейное право.-М.: Юристь. 1997.
5. Муратбекова С.М., Ибраимов Р.Т. Семей.право. Б. 2010.

Рецензент: к.ю.н., доцент Е.А.Атамкулова

² Муратбекова С.М. Семейное право КР.Б.2010.

³ Кыргызстан элинин демократиялык кодекси. Б. 2003.